

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

BEATA URBANOWICZ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8534-2864>

b.urbanowicz@ujd.edu.pl

Wojciech Korfanty – współtwórca polskiej niepodległości

Wojciech Korfanty – Co-founder of Polish Independence

STRESZCZENIE

Wojciech Korfanty był politykiem nowoczesnym, przywódcą i ideologiem ruchu narodowo-demokratycznego, komisarzem, dyktatorem III Powstania Śląskiego, posłem, publicystą, senatorem, wicepremierem, a także więźniem brzeskim i politycznym emigrantem. Był charyzmatycznym przywódcą i autorytetem moralnym. Obecnie jest jednym z zapomnianych ojców polskiej niepodległości.

Słowa kluczowe: Śląsk; Wojciech Korfanty; niepodległość; powstanie śląskie

My chcemy pozostać, tym czym jesteśmy Polakami,
przyzwyczajonymi do ojczyźnej mowy polskiej, na wiecu i w kościele,
w modlitwie i zabawie, przy pracy i w polityce.

W. Korfanty, „Praca” 1901, nr 34

Wojciech Korfanty był polskim posłem do parlamentu niemieckiego, komisarzem Naczelnej Rady Ludowej, komisarzem plebiscytowym na Górnym Śląsku, dyktatorem III Powstania Śląskiego, posłem na Sejm II Rzeczypospolitej i Sejm Śląski, senatorem, wicepremierem, prezesem Zarządu Głównego Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji, Zarządu Głównego Stronnictwa Pracy, więźniem brzeskim, emigrantem politycznym i współtwórcą Frontu Morges¹.

¹ M. Orzechowski, *Wojciech Korfanty. Biografia polityczna*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 5.

Ryc. 1. Wojciech Korfanty

Źródło: Z. Woźniczka, *Wojciech Korfanty – współtwórca II RP. Katalog wystawy*, Katowice 2009.

Postać Wojciecha Korfantego złączyła się tak dalece z dziejami Górnego Śląska, że obecnie nabrała w pewnym stopniu znaczenia symbolicznego². W tym miejscu nadmienić należy, że był on nie tylko wybitnym Ślązakiem, lecz także znaczącym politykiem polskim okresu międzywojennego. Posiadał nieprzeciętne talenty przywódcze i organizacyjne oraz umiejętność pozyskiwania sympatii i przychylności mas. Był bardzo pracowity i konsekwentny w działaniu. Zdolności te w sposób szczególny ujawniły się w okresie sporu o państwową przynależność Górnego Śląska po I wojnie światowej. Jego aktywność w tym okresie przyniosła mu popularność i uznanie zarówno w kraju, jak i poza jego granicami³.

Korfanty urodził się 23 kwietnia 1873 roku w osadzie Sadzawka (dziś jest to dzielnica Siemianowic) w parafii siemianowickiej. Jego rodzicami byli Józef i Karolina z domu Klecha, pochodząca prawdopodobnie z powiatu lublinieckiego.

Wojciech miał siostry Rozalię i Juliannę oraz braci – Andrzeja i Jana. Ten ostatni całe swoje życie spędził na Śląsku, otoczony liczną rodziną, a jego wnuk – Bronisław Korfanty – był senatorem Rzeczypospolitej. Z kolei brat Andrzej wybrał drogę emigracji i wyjechał do Kanady, gdzie pracował w kopalniach węgla Nowej Szkocji.

Józef Korfanty, ojciec rodziny, pracował jako górnik w kopalni „Fanny”, będącej wówczas własnością barona Rheinbabena⁴. Rodzice zadbali o wychowanie patriotyczne syna. Matka nauczyła go czytać po polsku, wykorzystując do tego

² J.F. Lewandowski, *Wojciech Korfanty*, Warszawa 2013, s. 5.

³ J. Przewłocki, *Wojciech Korfanty. Polityka, wzloty i niepowodzenie*, Kielce 1993, s. 7.

⁴ J.F. Lewandowski, *op. cit.*, s. 13.

Ryc. 2. Rodzice Wojciecha Korfantego

Źródło: Z. Woźniczka, *Wojciech Korfanty – współtwórca II RP. Katalog wystawy*, Katowice 2009.

celu *Żywoty świętych* Piotra Skargi. Z kolei ojciec co niedzielę w gronie rodzinnym przeznaczał czas na głośną lekturę „Katolika”, wydawanego przez Karola Miarkę⁵. Dom rodzinny z języka i obyczaju był polski, lecz był też pruski, co wynikało z ówczesnej przynależności państwowej Górnego Śląska. Dlatego poszukiwanie i określenie przez Korfantego swojej tożsamości narodowej było wynikiem jego własnego świadomego wyboru⁶.

W 1879 roku sześciolatek Wojciech został – podobnie jak wcześniej jego rodzice – uczniem szkoły ludowej w Siemianowicach. Jednakże w przeciwieństwie do nich objęty został programem germanizacyjnym, a jego nauka odbywała się w języku niemieckim. Funkcję kierownika i jednocześnie nauczyciela tej placówki pełnił wówczas Antoni Chrząszcz. Korfanty ukończył tę szkołę z wyróżnieniem i dzięki wsparciu księży Antoniego Stabika i Jana Kubotha podjął decyzję o kontynuacji nauki⁷.

W latach 1887–1895 kształcił się w katowickim gimnazjum, mieszczącym się wówczas przy Grundmanstrasse nr 42 (dzisiaj ul. Trzeciego Maja nr 42).

⁵ *Ibidem*.

⁶ M. Skrzypek, *Wojciech Korfanty*, Warszawa 2009, s. 1.

⁷ Kuboth Jan, [w] *Bytomski słownik biograficzny*, red. J. Drabina, Bytom 2004, s. 129–130; J. Kopiec, *Kuboth Jan (1856–1920)*, [w] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 395; J. Wycisło, *Antoni Stabik (1807–1887)*, [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 211–212.

Kierownikiem szkoły był wówczas dr Ernst Müller. W tym miejscu nadmienić należy, że poziom nauczania w tej placówce był dość wysoki, gdyż pięć osób z grona pedagogicznego legitymowało się stopniami naukowymi doktora. Szczególny wpływ na Korfante go w tym okresie miał Aleksander Skowroński – twórca tajnego gimnazjalnego kółka samokształceniowego, do którego przystąpił Wojciech oraz przyszły marszałek sejmu śląskiego Konstanty Wolny. Na skutek swojej propolskiej działalności, także w Towarzystwie Świętego Alojzego, Wojciech decyzją Rady Pedagogicznej w dniu 14 sierpnia 1895 roku został usunięty z listy uczniów katowickiego gimnazjum⁸. Pomógł mu wtedy poseł i przewodniczący koła polskiego w berlińskim parlamencie, ziemianin wielkopolski Józef Kościelski.

Korfanty wyjechał do Berlina, gdzie podjął studia na Uniwersytecie Technicznym w Charlottenburgu i jednocześnie zdał eksternistycznie maturę w gimnazjum świętej Elżbiety we Wrocławiu⁹. W dniu 3 listopada 1896 roku rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Królewskiego Uniwersytetu we Wrocławiu, gdzie słuchał m.in. wykładów profesorów: Feliksa Dahna, Rudolfa Leonharda, Paula Jorsa oraz Władysława Nehringa z gramatyki i literatury polskiej. W Berlinie nie tylko studiował, lecz również związał się z pravicowym Związkiem Młodzieży Polskiej.

W latach 1897–1899 przerwał naukę i udał się w podróż przez Rosję, Austro-Węgry i Niemcy do Francji, Anglii i Holandii¹⁰. Ponownie podjął studia w 1899 roku we Wrocławiu na kierunku prawo i ekonomia. Dyplom ukończenia studiów z zakresu prawa i ekonomii uzyskał w 1901 roku. W czasie nauki aktywnie uczestniczył w pracach Towarzystwa Akademików Górnoślązaków, które znajdowało się pod wpływem ideologicznym Ligi Narodowej.

Jak wynika z badań, Korfanty już w gimnazjum i podczas studiów uniwersyteckich uczestniczył w działalności pravicowych organizacji, towarzystw i związków, jednakże do Ligi Narodowej przystąpił dopiero w 1901 roku. Pociągały go w niej radykalne hasła narodowe i stanowisko antyniemieckie oraz doktrynalne powiązanie z katolicyzmem endecji. Zaangażowanie polityczne w działalności tej partii miało dla niego charakter trwały, ideowy i doktrynalny¹¹.

W tym czasie podjął też współpracę z „Dziennikiem Berlińskim”, w którym ogłosił korespondencje górnośląskie¹². Krytykował w nich ucisk Polaków na Górnym Śląsku, jaki stosowały władze niemieckie. Nawoływał do usamodzielnienia się ruchu polskiego i jego pełniejszej identyfikacji oraz jedności Polaków we wszystkich za-

⁸ J.F. Lewandowski, *op. cit.*, s. 20.

⁹ *Ibidem*, s. 22.

¹⁰ *Ibidem*, s. 25.

¹¹ W. Zieliński, *Wojciech Korfanty 1873–1939. Polski Komisarz Plebiscytowy i Dyktator III Powstania Śląskiego*, Katowice 1983, s. 5.

¹² J.F. Lewandowski, *op. cit.*, s. 31.

borach. Wówczas podjął również decyzję o wydawaniu czasopisma o tematyce górnośląskiej. Pierwsze numery nowoczesnego dziennika katowickiego „Górnoślązaka” wyszły w grudniu 1901 roku, a jego redaktorem naczelnym został Wojciech Korfanty.

Ryc. 3. Siedziba redakcji „Górnoślązaka”

Źródło: Z. Woźniczka, *Wojciech Korfanty – współtwórca II RP. Katalog wystawy*, Katowice 2009.

Linia polityczna gazety była zdecydowanie antyniemiecka, w myśl hasła „Za wiarę i narodowość”¹³. Dziennik pod kierunkiem Korfantego rozwijał się znakomicie i zdobywał wielu czytelników, o czym mogą świadczyć dane dotyczące nakładu, a mianowicie w 1902 roku 5 tys., a rok później już 11 tys. egzemplarzy. Niestety, pojawiły się zarzuty pod adresem redaktora naczelnego, związane z jego radykalnymi poglądami zamieszczanymi w różnych publikacjach. W związku z tym w wyniku wyroku sądu w Poznaniu od 23 stycznia do 31 maja 1902 roku przebywał on w więzieniu we Wronkach¹⁴.

Po opuszczeniu więzienia kontynuował działalność polityczną i przyczynił się do założenia Polskiego Towarzystwa Wyborczego na Śląsku. Z jego ramienia został kandydatem na posła do Reichstagu z okręgu katowickiego¹⁵. Bezkom-

¹³ M. Skrzypek, *op. cit.*, s. 2.

¹⁴ J.F. Lewandowski, *op. cit.*, s. 37–38.

¹⁵ *Encyklopedia powstań śląskich*, red. F. Hawranek, A. Kwiatek, W. Lesiuk, M. Lis, B. Reiner, Opole 1982, s. 241. Młody polityk, wystawiony do wyborów w 1902 roku, miał przeciw sobie silną niemiecką partię Centrum. Dzięki swojemu radykalnemu programowi wygrał wybory 675 głosami i w wieku 30 lat został posłem Reichstagu.

promisowy program społeczny i narodowy przyniósł mu zwycięstwo wyborcze w 1903 roku oraz mandat do parlamentu Rzeszy. Wstąpił tam do Koła Polskiego grupującego posłów z ziem zaboru niemieckiego¹⁶. Oprócz sukcesu na Śląsku w 1904 roku uzyskał również mandat z Wielkopolski do parlamentu pruskiego Landtagu, gdzie pracował do 1918 roku.

Wkrótce dał się poznać jako aktywny polityk, a jego działalność parlamentarna trwała do 1918 roku. Podczas I wojny światowej opowiedział się po stronie ententy. W dniu 25 października 1918 roku w Reichstagu wygłosił przemówienie, w którym żądał powrotu wszystkich ziem zaboru pruskiego (Prusy Królewskie, Gdańsk, Wielkopolska, część Prus Książęcych oraz Śląsk Górny i Średni) do Polski. W mowie tej jako jedyny poseł niemieckiego parlamentu domagał się uwolnienia Józefa Piłsudskiego z twierdzy magdeburskiej¹⁷. Jego aktywność polityczna i śmiałe wystąpienia parlamentarne przyniosły mu sympatię i uznanie społeczeństwa polskiego.

Od chwili odrodzenia się państwa polskiego w 1918 roku Korfanty rozwijał działalność polityczną w szerszej skali niż Górny Śląsk¹⁸. Nowy etap jego działalności w odrodzonej Ojczyźnie rozpoczął się w grudniu 1918 roku w Poznaniu, gdzie został jednym z reprezentantów Wielkopolski w dążeniach do zjednoczenia z macierzą. Przyczynił się do wybuchu powstania wielkopolskiego, które zakończyło się sukcesem. Powołano go również na funkcję komisarza w Komisariacie Naczelnej Rady Ludowej (NRL). Jego działalność w opanowanej w tym czasie przez prawicę polityczną Wielkopolsce była znacząca¹⁹. Korfanty w Komisariacie NRL odpowiadał za sprawy wojskowe. Z jego inicjatywy w dniu 8 stycznia 1919 roku naczelnikiem powstania wielkopolskiego został generał Józef Dowbór-Muśnicki²⁰.

Następnie podjął wzmożoną działalność polityczną i parlamentarną w Warszawie i stał się niekwestionowanym liderem polskiej prawicy, głoszącym hasła jak najpełniejszego zintegrowania Śląska z Polską.

¹⁶ W 1903 roku trzydziestoletni wówczas Korfanty podjął decyzję o założeniu rodziny i oświadczył się młodziutkiej ekspedientce domu Towarowego Braci Barasch w Bytomiu – Elżbiecie Sprott. Wybranka urodziła się 3 grudnia 1882 roku w Miechowicach koło Bytomia w rodzinie górniczej i miała trzy siostry oraz dwóch braci. Para wzięła ślub cywilny w dniu 30 czerwca 1903 roku. Związek kościelny zawarli w Krakowie 5 maja 1903 roku. Wojciech i Elżbieta zamieszkali w Katowicach, gdzie na świat przyszły ich dzieci: Halżka Aleksandra, Zbigniew Włodzimierz i Maria Bolesława. W rodzinie funkcję strażniczki domowego ogniska piastowała Elżbieta, natomiast Wojciech był czynny zawodowo – pełnił obowiązki kolejno redaktora, posła, komisarza i wicepremiera.

¹⁷ W. Korfanty, *Naród – państwo – Kościół. Wybór publicystyki katolicko-społecznej*, wprowadzenie A. Bożek, E. Baławajder, Katowice 1992, s. 8.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ W. Zieliński, *op. cit.*, s. 7.

²⁰ Z. Woźniczka, *Wojciech Korfanty – współtwórca II RP. Katalog wystawy*, Katowice 2009, s. 3.

Aktywność parlamentarną Korfanteo w Warszawie przerwały dopiero wypadki na Górnym Śląsku. W związku z tym w styczniu 1920 roku mianowany został przez rząd polski na stanowisko komisarza plebiscytowego na tym obszarze. Kierował wówczas przygotowaniem organizacyjnymi, politycznymi i propagandowymi. Jako przeciwnik polityki faktów dokonanych i rozstrzygnięć zbrojnych, sprawując funkcję faktycznego dyktatora III Powstania Śląskiego, po pierwszych sukcesach militarnych dał rozkaz wstrzymania działań zbrojnych i czekania na decyzję mocarstw ententy. W tym miejscu należy podkreślić, że Korfanty funkcję dyktatora powstania traktował w perspektywie dalszej działalności politycznej.

Trzeba także wskazać na rolę Klasztoru Jasnogórskiego, który dla powstańców był autorytetem moralnym. To właśnie m.in. dzięki Korfantom zaistniały korzystne warunki dla ruchu pielgrzymkowego. W sanktuarium jasnogórskim manifestowano więź z powstańcami śląskimi, gdyż w lutym 1921 roku Ojcowie Paulini ogłosili odezwę „Do Braci i Sióstr Ślązaków”²¹. Kontakty te były znacząco nasycone również elementami narodowymi i patriotycznymi²². W związku z tym w dniu 2 lipca 1921 roku w Kaplicy Matki Bożej Częstochowskiej poświęcono w obecności przeora Ojców Paulinów Piotra Markiewicza oraz Wojciecha Korfanteo sztandar dla powstańców. Na jego stronie głównej widniał napis: „Pod Twoją Obronę Uciekamy Się” i był zamieszczony wizerunek Częstochowskiej Madonny. Na rewersie zaś znalazło się hasło: „Nie Rzucim Ziemi Skąd Nasz Ród”. Sztandar za pośrednictwem Korfanteo dotarł do Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych w Szopienicach²³. W związku z tym Ojcowie Paulini otrzymali wiele podziękowań za swoją posługę na rzecz Ślązaków w tym trudnym dla nich czasie²⁴. Trzecie Powstanie Śląskie było dla Korfanteo momentem tryumfu politycznego. Dzięki jego umiejętnościom i talentom politycznym i organizacyjnym Polska otrzymała jeden z najbardziej bogatych w surowce i uprzemysłowionych terenów Europy, co miało ogromne znaczenie ekonomiczne dla nowo powstałej II Rzeczypospolitej²⁵.

Ponadto wykazał on troskę dotyczącą godnego upamiętnienia ofiar walk i wspólnie z Wydziałem Zdrowia Publicznego podjął inicjatywę przeniesienia mogił poległych powstańców na obszar polskiego Śląska²⁶.

²¹ S.Z. Jabłoński, *Jasna Góra w początkach II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1999, s. 76. Por. J. Dziwoki, B. Urbanowicz, *Częstochowa – duchowa stolica Polski*, Krosno 2016, s. 11.

²² B. Urbanowicz, *Związki kulturalne Częstochowy z Górnym Śląskiem w okresie międzywojennym*, [w:] *Katowice w kulturze pogranicza. Rola Katowic w kulturze i nauce*, red. A. Barciak, Katowice 2012, s. 351.

²³ S.Z. Jabłoński, *op. cit.*, s. 88.

²⁴ Archiwum Ojców Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, AJG sygn. 1459: Listy Górnos Ślązaków na Jasną Górę.

²⁵ Z. Woźniczka, *op. cit.*, s. 4.

²⁶ Archiwum Państwowe w Katowicach. Urząd Wojewódzki Śląski, sygn. 49. Pismo z dnia 17 lipca 1922 roku.

W okresie międzywojennym aktywność polityczna Korfantego dzieli się na dwa podstawowe etapy, dla których cezurę stanowi przewrót majowy²⁷. Do tego wydarzenia reprezentował on obóz polskiej prawicy – był posłem na Sejm z ramienia Chrześcijańskiej Demokracji, a w grudniu 1923 roku wicepremierem w rządzie Wincentego Witosa i jego doradcą z ramienia Chrześcijańskiej Demokracji. Od 1924 roku wydawał dwa dzienniki: „Polonia” i „Rzeczpospolita”, które miały na celu „głoszenie prawdy, obronę praw i interesów słabszych [...] i rozwój myśli chrześcijańskiej w życiu publicznym”²⁸.

Jako publicysta Korfanty na łamach swoich dzienników reprezentował postawę katolicko-społeczną, która również inspirowała jego zachowanie polityczne i nie miała charakteru koniunkturalnego. Dojrzywał do niej od najmłodszych lat, gdyż dostrzegał w społecznej nauce Kościoła elementy uniwersalizmu i skuteczność oddziaływania na otaczający świat polskiej myśli politycznej i kultury narodowej²⁹. Taka postawa odróżniała go od innych polityków i zaowocowała bogatą publicystyką związaną z nurtem tradycji działalności socjalnej Kościoła³⁰. Zdaniem Korfantego „[k]atolicy winni bezwarunkowo współpracować ze światem i dla świata oraz przekształcać go tak, aby rzeczywistość odpowiadała w pełni godności i powołaniu człowieka”³¹. Ponadto troszczył się o stałą obecność nauki Kościoła w życiu społeczno-politycznym ówczesnej Polski i jej obywateli, przy jednoczesnym zachowaniu stosunkowo dużej ich własnej samodzielności intelektualnej. Nauczanie społeczne Kościoła rozumiał jako syntezę „dążeń ludzkości do szczęścia materialnego i zaspokojenia aspiracji duchowych”³².

Według Korfantego nowoczesne społeczeństwo powinno być oparte na odnowie moralnej w duchu nauki Kościoła, gdzie wskazano na życie zgodnie ze wskazaniami encyklik społecznych papieży Leona XIII i Piusa XI³³.

Obóz sanacji był mu obcy ideowo, dlatego po jego zwycięstwie stał się obiektem licznych ataków politycznych z jego strony. Konflikt z rządem rozpoczął się już w 1927 roku i był związany z wydanym w listopadzie 1926 roku dekretem ograniczającym wolność prasy oraz z unieważnieniem list wyborczych w wyborach samorządowych. Wobec Wojciecha Korfantego, Jerzego Zdziechowskiego, Tadeusza Rozwadowskiego, Michała Roli Żymierskiego i Włodzimierza Zagórskiego uruchomiono wówczas wyrafinowany system szykan³⁴.

²⁷ W. Zieliński, *op. cit.*, s. 18.

²⁸ W. Korfanty, *Naród – państwo – Kościół...*, s. 26.

²⁹ Idem, *Kościół a polityka. Zadania Związku Katolickich Towarzystw Polek*, oprac. H. Karczyńska, Opole 1996.

³⁰ *Ibidem*, s. 21.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, s. 22.

³³ *Ibidem*, s. 23.

³⁴ M.M. Drozdowski, *Sprawy i ludzie II Rzeczypospolitej. Szkice i polemiki*, Kraków 1979, s. 163–164.

Sanacja uważała Korfantego za jednego ze swoich najpoważniejszych wrogów politycznych. Chodziło przede wszystkim o podważenie znacznych wpływów, jakie miał wśród ludności śląskiej. W związku z tym od przewrotu majowego w 1926 roku rozpoczęto poszukiwanie dróg mogących doprowadzić do osłabienia pozycji i autorytetu Korfantego oraz do usunięcia go z zajmowanych stanowisk w śląskim aparacie gospodarczym³⁵.

Przykładem takiej postawy była rezolucja bezrobotnych powstańców śląskich z dnia 14 lutego 1926 roku, w której napisano:

Pan Korfanty zaś, któremu robotnicy polscy G. Śląska od 25 lat pomagali w zdobywaniu popularności i sławy a powstańcy i pracownicy plebiscytowi ułatwili mu zdobycie wysokich godności i wielkich wpływów politycznych w Polsce, nie poczuwa się do należytego obowiązku obrony i opieki ludu śląskiego. [...] Ten brak opieki i obrony ludu śląskiego ze strony p. Korfantego, który wyrósł na barkach tego ludu i zaprzedał się przemysłowcom niemieckim. Lud śląski, przeto nie ma zaufania do polityki p. Korfantego, gdyż jest to polityka szkodliwa dla sprawy polskiej i ludu polskiego na Śląsku³⁶.

Korfantego postawiono przed Sądem Marszałkowskim z zarzutem prowadzenia nieprzejrzystych operacji finansowych i działania na szkodę skarbu państwa. Po dwumiesięcznym śledztwie w dniu 28 listopada 1927 roku ogłoszono wyrok uniewinniający go od stawianych mu zarzutów, choć w uzasadnieniu stwierdzono, iż pobieranie subsydiów od przemysłowców pochodzenia niemieckiego nie licowało z godnością posła i publicysty, a jego aktywność jako prezesa Banku Śląskiego nie była zgodna z przepisami prawa i dobrymi obyczajami³⁷.

Sprawa ta w znacznym stopniu wpłynęła na osłabienie autorytetu Korfantego oraz pozycji chadecji na ziemi śląskiej. Jednakże jego wpływy polityczne na Śląsku były nadal znaczne, czego dowodem był ponowny wybór Korfantego na posła w 1928 roku. W jego programie politycznym konsekwentnie pojawiały się hasła antysanacyjne oraz dotyczące obrony autonomii województwa śląskiego, a także postulat odwołania z zajmowanego stanowiska ówczesnego wojewody śląskiego Michała Grażyńskiego – jego przeciwnika politycznego i osobistego wroga.

Na skutek swojej działalności politycznej w 1930 roku wraz z posłami Centrolewicy Korfanty został aresztowany i osadzony w twierdzy brzeskiej, gdzie przebywał przez trzy miesiące. W więzieniu, w wyniku trudnych warunków bytowych, schudł około 25 kg i nie mógł się swobodnie poruszać. Jednak bardziej

³⁵ Z. Landau, B. Skrzyszewska, *Wojciech Korfanty przed Sądem Marszałkowskim. Dokumenty*, Katowice 1964, s. 8. Ten zbiór dokumentów przywołuje jedynie negatywne opinie i dokumenty przeciwników politycznych dotyczące W. Korfantego. W związku z tym nie może stanowić wiarygodnego źródła informacji o nim. Por. M.M. Drozdowski, *op. cit.*, s. 134.

³⁶ Archiwum Państwowe w Katowicach. 12/27 Urząd Wojewódzki Śląski, sygn. 801, s. 35–37. Rezolucja bezrobotnych powstańców śląskich, Katowice, 14 lutego 1926 roku.

³⁷ Z. Woźniczka, *op. cit.*, s. 6.

niż dolegliwości fizyczne dokuczało mu cierpienie psychiczne, w wyniku czego popadł w depresję.

Ryc. 4. Karta pocztowa dla upamiętnienia pobytu Korfanteo w twierdzy brzeskiej
 Źródło: Z. Woźniczka, *Wojciech Korfanty – współtwórca II RP*. Katalog wystawy, Katowice 2009.

Uwięzienie Korfanteo w Brześciu spowodowało wiele protestów, zarówno polityków, jak i przedstawicielei świata nauki, sztuki i gospodarki oraz zwykłych obywateli będących zwolennikami jego polityki. Pomimo pobytu w więzieniu został wybrany w dniu 23 listopada 1930 roku z ramienia Katolickiego Bloku Ludowego do Sejmu Śląskiego, który domagał się jego uwolnienia. Jednocześnie Wojciech Korfanty – jako niekwestionowany przywódca śląskiej chadecji – otrzymał mandat posła do Sejmu Rzeczypospolitej. W związku z tym w dniu 21 grudnia 1930 roku powrócił do Katowic, gdzie powitały go tłumy zwolenników.

W roku następnym został wybrany na prezesa Rady Naczelnej Chrześcijańskiej Demokracji, lecz stronnictwo to powoli ulegało dezintegracji i rozpadowi. Zagrożony aresztowaniem i osadzeniem w więzieniu w Berezie Kartuskiej, zmuszony był udać się na emigrację polityczną do Czechosłowacji³⁸. Tak pisał o tym dziennik „Polonia”: „Od tej chwili rozpoczął się dla Wojciecha Korfanteo najcięższy okres pracowitego i ofiarnego żywota. Stosunki polityczne zmusiły Go do udania się na emigrację początkowo do Czechosłowacji a następnie do Francji”³⁹.

W Czechosłowacji poddany był obserwacji przez tamtejsze służby, o czym świadczyć może raport zastępcy powiatowego naczelnika policji w Morawskiej Ostrawie z dnia 23 czerwca 1934 roku – dr Brumby, który napisał:

³⁸ W. Korfanty, *Naród – państwo – Kościół...*, s. 8.

³⁹ „Polonia” 17.08.1939, wydanie specjalne, s. 1.

[...] dowiedziałam się, od znanego polskiego urzędnika celnego że poseł Korfanty jest przedstawicielem polskiej opozycyjnej partii chrześcijańsko demokratycznej. Na polecenie polskiego ministra Pierackiego miał być odesłany do granicy polskiej i oddany od obozu koncentracyjnego. Z obawy, aby tak się nie stało pociąg zawrócono do Czechosłowacji. Zawiadowca Dominik Rovňan tak opisał posła Korfantego: Postawnej postury lat około 55–60 starszy z przerzedzonymi włosami na sobie miał jasny garnitur a w rękę przechodzoną kurtkę nieznanego koloru. Następnie udał się do Czeskiego Cieszyna. Będziemy informować o nim na bieżąco⁴⁰.

W związku z inwigilacją Korfantego w dniu 19 marca 1935 roku podano informację z konsulatu Republiki Czeskiej w Katowicach:

[...] znany senator Wojciech Korfanty i poseł Sejmu Śląskiego zamierza podjąć tajną ucieczkę do Czechosłowacji. W najbliższej dobie sejm śląski ma być rozpuszczony. Strona rządowa polska widzi w Korfantym jednego z największych i najniebezpieczniejszych przeciwników na polskim Śląsku. Starła się w poprzednich latach wszelkimi sposobami zniszczyć Korfantego. W sejmie śląskim wielu posłów opuściło jego stronnictwo a walczone z nim przy pomocy posłów niemieckich i socjalistów. Po rozpuszczeniu sejmu śląskiego Korfanty nie ma immunitetu, dlatego może być inwigilowany i paść ofiarą spisku swoich przeciwników. Dlatego chce uciec do Czechosłowacji i tam też wydawać swój dziennik „Polonia”. Rozmawiałem z byłym ministrem Witosem, który też był w Czechosłowacji. Korfanty będzie śledzony przez służby czeskie. Podpisano dr Pavelek⁴¹.

Według sprawozdania Policji w Morawskiej Ostrawie w dniu 6 kwietnia 1935 roku Wojciech Korfanty, poseł polskiego sejmu, przekroczył granicę czechosłowacką w miejscowości Bukovce na podstawie legitymacji tatrzańskiej, a jego dalszy pobyt miał być śledzony przez służby czeskie⁴².

Będąc na wychodźstwie, Korfanty nawiązał kontakty polityczne z prezydentem Edwardem Benešem i premierem Milanem Hodżą oraz z innymi polskimi emigrantami, a mianowicie generałem Władysławem Sikorskim, Ignacym Paderewskim, generałem Józefem Hallerem i Wincentym Witosem. Ponadto starał się konsolidować środowiska polonijne w ramach antysanacyjnej opozycji, tzw. Frontu Morges. Został on utworzony przez przywódców antysanacyjnej opozycji, nie odegrał jednak wówczas żadnej znaczącej roli politycznej, lecz później jego członkowie i reprezentowane przez nich stronnictwa polityczne miały tworzyć emigracyjne rządy w Paryżu i Londynie⁴³. Korfanty nadal usiłował w pewnym stopniu kierować pracami chadecji, poza tym redagował dziennik „Polonia”.

⁴⁰ Ziemskie Krajowe Archiwum w Opawie, Policejni ředitelství v Moravská. Ostravě, sygn. 1/298 [b.n.s.].

⁴¹ Ziemskie Krajowe Archiwum w Opawie, Policejni ředitelství v Moravská. Ostravě, sygn. 1/163 [b.n.s.].

⁴² *Ibidem*. Dodatek do sprawozdania z dnia 19 kwietnia 1935 roku, nr sprawy 10.927. „W dalszym ciągu konsul czeski w Katowicach będzie interesował się i inwigilował Korfantego. Podpis dr Pavelek v.r.”.

⁴³ G. Bębniak, S. Rosenbaum, M. Węcki, *Wojciech Korfanty (1873–1939)*, Warszawa–Katowice 2018, s. 65–66.

Ryc. 5. Korfanty z Witosem na emigracji w Czechosłowacji w 1935 roku
 Źródło: M. Skrzypek, *Wojciech Korfanty*, Warszawa 2009, s. 20.

Ryc. 6. Pierwsza strona „Polonii” z 11 stycznia 1932 roku
 Źródło: Z. Woźniczka, *Wojciech Korfanty – współtwórca II RP. Katalog wystawy*, Katowice 2009.

W tym okresie Wojciech Korfanty inspirował i był jednym z założycieli oraz pierwszym prezesem Stronnictwa Pracy, powstałego w 1937 roku z połączenia chadecji i Narodowej Partii Robotniczej. Był także autorem linii programowej Stronnictwa, które nawoływało do zjednoczenia narodu w obliczu zagrożenia ze strony nazistowskich Niemiec.

Po aneksji przez Niemcy Czechosłowacji udał się do Francji na podstawie paszportu wydanego przez ambasadę francuską na nazwisko Albert Martin⁴⁴. Jednakże w obliczu groźby wybuchu wojny w kwietniu 1939 roku powrócił do kraju. W dniu 29 kwietnia został aresztowany i do lipca 1939 roku przebywał w więzieniu mokotowskim w Warszawie, z którego zwolniono go 20 lipca z powodu ciężkiej choroby⁴⁵. Stan chorego pogarszał się w wyniku raka wątroby, a zła kondycja psychiczna przyspieszyła zgon.

Zmarł w dniu 17 sierpnia 1939 roku. Tak oto o śmierci Korfantego poinformowało specjalne żałobne wydanie „Polonii”: „[Dz]iś o godzinie 4 rano w szpitalu świętego Józefa w Warszawie zmarł Wojciech Korfanty”⁴⁶.

O Jego roli i zaangażowaniu w różne dziedziny ówczesnego życia społeczno-politycznego i gospodarczego świadczy treść nekrologu:

Ś.P. Wojciech Korfanty

Doktor nauk technicznych doktor honoris causa Akademii Górniczej w Krakowie prezes zarządu głównego Stronnictwa Pracy b. poseł do Sejmu polskiego i Reichstagu członek Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej w 1918 roku w Poznaniu Komisarz Plebiscytowy Rządu Rzeczypospolitej na Górnym Śląsku. Naczelnik Powstania Śląskiego w 1921 r.b. poseł do Sejmu Śląskiego b. poseł i senator Rzeczypospolitej b. wiceminister Rady Ministrów Rzeczypospolitej, prezes Rady Nadzorczej Spółki Dzierżawnej Polskie Kopalnie Skarbowe na Śląsku. Założyciel Śląskich Zakładów Graficznych i Wydawniczych „Polonia” S.A. Po długich i ciężkich cierpieniach zaopatrzonej św. Sakramentami zasnął w Panu dnia 17 bm., przeżywszy lat 66, o czym zawiadamia w głębokim smutku pogrążona rodzina.

Pogrzeb odbędzie się w niedzielę o godzinie 16-tej w domu żałoby Katowice ul. Powstańców 41. Katowice 18 sierpnia 1939⁴⁷.

Uroczystości pogrzebowe odbyły się w dniu 18 sierpnia 1939 roku w Warszawie w kościele Najświętszego Zbawiciela. Następnie trumnę z ciałem Wojciecha Korfantego przewieziono do Katowic, gdzie w dniach 19–20 sierpnia 1939 roku miał miejsce pogrzeb. Uroczysta msza żałobna została odprawiona w kościele pod wezwaniem świętych Piotra i Pawła w Katowicach.

Korfanty został pochowany na cmentarzu przy ulicy Francuskiej w Katowicach, a uroczystości pogrzebowe przekształciły się w wielką manifestację pa-

⁴⁴ Paszport Wojciecha Korfantego obecnie znajduje się w zbiorach Muzeum Historii Katowic.

⁴⁵ W. Korfanty, *Naród – państwo – Kościół...*, s. 9.

⁴⁶ „Polonia” 17.08.1939, wydanie specjalne, s. 1.

⁴⁷ G. Bęblik, S. Rosenbaum, M. Węcki, *op. cit.*, s. 274. Nekrolog znajduje się w zbiorach Muzeum Miejskiego w Zabrze.

triotyczną ludności Górnego Śląska⁴⁸. W uroczystościach tych, oprócz najbliższej rodziny, wzięli udział przedstawiciele różnych środowisk politycznych II Rzeczypospolitej, m.in. generał Józef Haller, Karol Popiel, Wincenty Witos, Stanisław Grabski, Stanisław Konopczyński, Maciej Rataj i inni. Zabrakło natomiast oficjalnych przedstawicieli polskich władz lokalnych i centralnych⁴⁹.

W swoim testamencie politycznym, wydrukowanym na łamach „Polonii”, Korfanty napisał:

Wypowiadam prośbę do ludu śląskiego, by pozostał wierny zasadom chrześcijańskim i swemu przywiązaniu do Polski, by nie ustawał w pracy i poświęceniu, aby z Polski zrobić taką Polskę, jaka jest godna naszych marzeń. Polskę wielką mocarstwową, Polskę katolicką, praworządną, zawsze sprawiedliwą⁵⁰.

Wojciech Korfanty był publicystą, przywódcą chadecji na Górnym Śląsku, obrońcą polskości, przywódcą Powstań Śląskich, posłem i senatorem Rzeczypospolitej Polskiej. Był charyzmatycznym przywódcą, autorytetem moralnym, ideologiem. Po opuszczeniu sceny politycznej w wyniku emigracji miejsce jego pozostało puste, gdyż nikt nie potrafił go godnie zastąpić⁵¹. Jak na owe czasy był politykiem nowoczesnym, znacznie wyprzedzającym ówczesne wyobrażenia o postawie i roli męża stanu⁵².

W dniu 25 października 2019 roku w Warszawie u zbiegu ulic Aleje Ujazdowskie i Agrykola odsłonięto pomnik poświęcony Wojciechowi Korfantemu: „Zapomnianemu Ojcu Niepodległości”⁵³.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Ojców Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, AJG sygn. 1459: Listy Górnoszlazaków na Jasną Górę.

Archiwum Państwowe w Katowicach. Urząd Wojewódzki Śląski, sygn. 49.

Archiwum Państwowe w Katowicach. 12/27 Urząd Wojewódzki Śląski, sygn. 801.

⁴⁸ W. Zieliński, *op. cit.*, s. 18.

⁴⁹ Z wojennej emigracji z Londynu powróciła do Katowic żona Korfanteo, którą władze komunistyczne pozbawiły domu i majątku. W związku z tym żyła skromnie i w zapomnieniu u swojej najbliższej rodziny. Zmarła w dniu 8 stycznia 1966 roku. Natomiast dzieci państwa Korfantych wyemigrowały do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, gdzie zamieszkały w Dallas oraz w Bostonie i Nowym Jorku. Wszyscy potomkowie W. Korfanteo już nie żyją – syn zmarł w 1970 roku, natomiast córki w 1990 i 1996 roku.

⁵⁰ G. Bębniak, S. Rosenbaum, M. Węcki, *op. cit.*, s. 69.

⁵¹ L. Szaraniec, *Wojciech Korfanty. Przywódca chadecji na Górnym Śląsku w II Rzeczypospolitej*, Katowice 1997, s. 16.

⁵² J. Przewłocki, *op. cit.*, s. 7.

⁵³ M. Michalak, *Zapomniany Ojciec Niepodległości*, „W Sieci Historii” 2018 (kwiecień), nr 4, s. 17–19.

Ziemskie Krajowe Archiwum w Opawie, Policejní ředitelství v Moravská. Ostravě, sygn. 1/163.
Ziemskie Krajowe Archiwum w Opawie, Policejní ředitelství v Moravská. Ostravě, sygn. 1/298.

Prasa

Korfanty W., „Praca” 1901, nr 34.
Michalak M., *Zapomniany Ojciec Niepodległości*, „W Sieci Historii” 2018 (kwiecień), nr 4.
„Polonia” 17.08.1939, wydanie specjalne.

Literatura

Bębnik G., Rosenbaum S., Węcki M., *Wojciech Korfanty (1873–1939)*, Warszawa–Katowice 2018.
Drozdowski M.M., *Sprawy i ludzie II Rzeczypospolitej. Szkice i polemiki*, Kraków 1979.
Dziwoki J., Urbanowicz B., *Częstochowa – duchowa stolica Polski*, Krosno 2016.
Encyklopedia powstań śląskich, red. F. Hawranek, A. Kwiatek, W. Lesiuk, M. Lis, B. Reiner, Opole 1982.
Jabłoński S.Z., *Jasna Góra w początkach II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1999.
Kopiec J., *Kuboth Jan (1856–1920)*, [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996.
Korfanty W., *Kościół a polityka. Zadania Związku Katolickich Towarzystw Polek*, oprac. H. Karczyńska, Opole 1996.
Korfanty W., *Naród – państwo – Kościół. Wybór publicystyki katolicko-społecznej*, wprowadzenie A. Bożek, E. Balawajder, Katowice 1992.
Kuboth Jan, [w:] *Bytomski słownik biograficzny*, red. J. Drabina, Bytom 2004.
Landau Z., Skrzyszewska B., *Wojciech Korfanty przed Sądem Marszałkowskim. Dokumenty*, Katowice 1964.
Lewandowski J.F., *Wojciech Korfanty*, Warszawa 2013.
Orzechowski M., *Wojciech Korfanty. Biografia polityczna*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975.
Przewłocki J., *Wojciech Korfanty. Polityka, wstępy i niepowodzenie*, Kielce 1993.
Skrzypek M., *Wojciech Korfanty*, Warszawa 2009.
Szaraniec L., *Wojciech Korfanty. Przywódca chadecji na Górnym Śląsku w II Rzeczypospolitej*, Katowice 1997.
Urbanowicz B., *Związki kulturalne Częstochowy z Górnym Śląskiem w okresie międzywojennym*, [w:] *Katowice w kulturze pogranicza. Rola Katowic w kulturze i nauce*, red. A. Barciak, Katowice 2012.
Woźniczka Z., *Wojciech Korfanty – współtwórca II RP. Katalog wystawy*, Katowice 2009.
Wycisło J., *Antoni Stabik (1807–1887)*, [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996.
Zieliński W., *Wojciech Korfanty 1873–1939. Polski Komisarz Plebiscytowy i Dyktator III Powstania Śląskiego*, Katowice 1983.

SUMMARY

Wojciech Korfanty was a modern politician, leader and ideologist of national-democratic movement. He was also a commissioner, dictator of the Third Silesian Uprising, deputy of parliament, publicist, senator, deputy prime minister, prisoner in Brzesk and a political emigrant. He was a charismatic leader and moral authority. Nowadays, he is one of the Forgotten Fathers of Polish Independence.

Keywords: Silesia; Wojciech Korfanty; independence; Silesian Uprising